

ภาพเสนอพระสงฆ์ในเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์¹

Representations of Buddhist Monks in Mala Khamchan's Short Stories

สุนทร ค่ายอด²
Sunthorn Khamyod³

บทคัดย่อ

การศึกษาภาพเสนอของเสนอของพระสงฆ์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์นั้น จุดประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงภาพเสนอของพระสงฆ์ที่ปรากฏในเรื่องสั้น อันเกิดจากการประกอบสร้างผ่านตัวบทคือเรื่องสั้นทั้ง 14 เรื่อง พบว่าภาพเสนอของพระสงฆ์แบ่งได้เป็น 2 ประการคือ 1) ภาพเสนอพระสงฆ์ล้านนา จำแนกได้ 5 ลักษณะ คือ ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่เป็นปุถุชน ภาพเสนอพระสงฆ์ตามแนวคิด ต้น ข้าม คง (คงกระพันชาตรี) ภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะของผู้นำชุมชน ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่สมณะสํารวม และภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะผู้มีความรู้แบบจารีต 2) ภาพเสนอพระสงฆ์จากส่วนกลาง จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ภาพเสนอพระสงฆ์ที่นิยมไสยศาสตร์ ภาพเสนอพระสงฆ์ที่ใส่ใจในภาพลักษณ์ และภาพเสนอพระสงฆ์ที่สยบยอมต่อทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งการเสนอภาพดังกล่าวเป็นการโหยหาอดีตและเป็นการสร้างวาทกรรมอำนาจระหว่างส่วนกลางและท้องถิ่น

Abstract

This article investigates the presentations of Buddhist monks which are contextually constructed as appeared in Mala Khamchan's 14 short stories. It is found that the representations can be divided into two categories: 1) the representation of Lanna monks which can be characterized as the following, monks as common human being, monks according to their immortality, monks as the community leader, monks who have self-control, and monks as a local sage with custom knowledge. 2) the representation of monks from the central part which can be characterized as the following,

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องภาพเสนอของพระสงฆ์ที่ปรากฏในงานเขียนของมาลา คำจันทร์

² อาจารย์กลุ่มวิชาภาษาไทยและภาษาตะวันตก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

³ a lecturer of Thai language in Thai Department, Faculty of Liberal Arts, Maejo University, Chiang Mai, Thailand

monks who favour occultism, monks who seek fame and build an image, and monks who indulge themselves in capitalism and consumerism. These portrayals of monks are depicted as seeking for the past or nostalgia and describe discourse of power between the central and the local.

บทนำ

บทความนี้เกิดมีจุดเริ่มต้นจากการสังเกตการเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ ในระยะที่ผ่านมาเป็นภาพลักษณ์ด้านลบอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการสันคลอนความ ศรัทธาของคนในสังคมเป็นอย่างมาก และในช่วงที่ปรากฏตามสื่อมวลชนนั้นส่วนหนึ่ง เป็นพระสงฆ์ในภาคเหนืออยู่จำนวนหนึ่ง ชาวล้านนาเป็นกลุ่มชนที่นับถือพระพุทธ ศาสนาอย่างแรงกล้า อีกทั้งผูกพันกับสถาบันสงฆ์เป็นอย่างมากเพราะถือว่าเป็นหลัก ของชุมชน เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปสถาบันการศึกษาขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ทำให้เกิดการเรียนรู้แผนใหม่ จนเบียดขับความรู้ทางศาสนา ให้เป็นทางเลือก และทางรอดของผู้ไร้โอกาสทางการศึกษา ความรู้จากวัดในยุคจารีต ไม่สามารถตอบสนองระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ชาวล้านนาส่วนใหญ่ ไม่นิยมบรรพชาหรืออุปสมบทบุตรหลานเหมือนในอดีตจึงทำให้เกิดความขาดแคลน บุคลากรทางศาสนาที่มีคุณภาพ เมื่อชุมชนกับวัดไม่ได้คู่กันเช่นในอดีตจึงทำให้เกิดการแยกส่วนระหว่างวัดกับชุมชนจนนำไปสู่ความแย้ง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ พบเห็นได้ทั่วไปในภาคเหนือ เมื่อวัดขาดการควบคุมจากชุมชนอย่างใกล้ชิดเช่นในอดีต จึงทำให้เกิดเหตุการณ์เสื่อมเสียและส่งผลต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ดังที่ปรากฏ ในสังคมอย่างกว้างขวาง

มาลา คำจันทร์ เป็นนักเขียนล้านนาผู้หนึ่งที่มีผลงานเขียนอย่างต่อเนื่อง และมีมุมมองต่อพระสงฆ์อย่างน่าสนใจ และเข้าใจโครงสร้างทางสังคมของคนล้านนา อย่างลึกซึ้งจึงเป็นเหตุผลสำคัญในการเลือกผลงานของมาลา คำจันทร์ มาศึกษาเพื่อ เข้าใจภาพเสนอของพระสงฆ์ในยุคจารีตที่สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภาพเสนอพระสงฆ์ในงานของมาลา คำจันทร์
2. เพื่อศึกษานัยยะในการเสนอภาพพระสงฆ์ในงานของมาลา คำจันทร์

กรอบคิดในการศึกษา

ภาพเสนอ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Representation ชาตรี ลีศิริวิทย์ ได้ทบทวนกรอบคิดดังกล่าวของ Stuart Hall ไว้ใน วิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพเสนอของผู้ชายในนิตยสารปลูกใจเสือป่าช่วงปี พ.ศ. 2517 - พ.ศ. 2527: กรณีศึกษา นิตยสารแมน และนิตยสารหนุ่มสาว” ว่า Stuart Hall กล่าวว่าการสร้างภาพเสนอเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการที่ความหมายถูกผลิตขึ้นและแลกเปลี่ยนกันในสมาชิกของกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่งๆ ในการผลิตความหมายผ่านภาษา เราใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ประกอบเข้าเป็นภาษาต่างๆ มากมายเพื่อสื่อความหมายกับคนอื่น ภาษาใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุ คนหรือเหตุการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ขณะเดียวกันก็ยังแทนวัตถุในโลกจินตนาการหรือความคิดนามธรรมซึ่งไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของโลกแห่งความเป็นจริง นอกจากนี้ Stuart Hall จำแนกแนวทางในการวิเคราะห์ภาพเสนอออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 คือ “แนวถ้อยสะท้อน” (reflective approach) ซึ่งมองว่าภาษาหรือสื่อสามารถสะท้อนโลกของความเป็นจริงไปสู่ผู้รับสารได้อย่างตรงไปตรงมาเหมือนกระจกเงา รวมทั้งมองว่าวัตถุแต่ละชิ้นล้วนมีความหมายอันเป็นแก่นแกนและเป็นสากลแฝงฝังอยู่แล้ว กลุ่มที่ 2 คือ “แนวเจตจำนงของผู้แต่ง” (intentional approach) ซึ่งมุ่งค้นหาว่าความหมายที่สื่อผ่านภาพเสนอนั้นตรงตามจุดมุ่งหมายของผู้แต่งหรือไม่ กลุ่มที่ 3 คือ “แนวประกอบสร้าง” (constructionist approach) ซึ่งมองว่าความหมายมิได้มีอยู่แล้วในตัววัตถุแต่ละชิ้น แต่เกิดจากเราสร้างมันขึ้นมา โดยวัตถุแต่ละชิ้นมีความหมายเพราะอยู่ในตรรกะหรือระบบของการเสนอภาพนั้นๆ อีกทั้งมีกรอบทางวัฒนธรรมของสังคมเป็นตัวกำกับอีกชั้นหนึ่ง

การศึกษาค้นคว้านี้ได้เลือกใช้ภาพเสนอแนวประกอบสร้างเป็นหลัก เพราะมองว่าภาพเสนอเป็นภาพที่จำลองขึ้นในฐานะที่ภาพจำลองนั้นสร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประยุกต์ และขับเน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ รายละเอียดที่ปรากฏผ่านภาพเสนอจึงร่วมกันทำหน้าที่สื่อความหมายและคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งไปในเชิงวัฒนธรรม ภาพเสนอไม่ได้เป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นจริงแต่บอกให้ทราบว่าคุณค่าและความคาดหวังต่อสิ่งที่นำเสนออย่างไร

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้นำเรื่องสั้นของ มาลา คำจันทร์ ตั้งแต่พุทธศักราช 2525 - 2535 จำนวน 4 ชุด คือ ทางที่ต้องเดิน ลมเหนือและป่าหนาว ไฟพร่างเทียน นาคบาท

พบเรื่องสั้นที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์จำนวน 14 เรื่อง คือ คุรบาฟ้าผ่า นาคบาต วันล้างใจ ไฟพรางเทียน มรณกรรมของหลวงพ่อ ตู๊ป กะหรีกลับบ้าน แข่งโคม เมืองเชมมศรี ไอ้เตี้ยง ชีวิตที่หายไป ฟ้าร้องกับฟ้าลั่น เจ้าพ่อ และหมู่บ้านคนบาป

ผลการศึกษา

ผู้ศึกษาได้สำรวจภาพเสนอของพระสงฆ์ในงานเขียนก่อนยุคของมาลา คำจันทร์ โดยพบว่า มีงานเขียนที่กล่าวถึงพระสงฆ์อยู่ 2 ลักษณะ คืองานเขียนในยุคจารีต ซึ่งประกอบด้วยวรรณกรรมและกฎหมาย ส่วนที่สองคืองานเขียนของ อ. ไชยวรศิลป์ นักเขียนสตรีชาวล้านนา ก่อนที่มาลา คำจันทร์จะเริ่มมีผลงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพเสนอของพระสงฆ์ในวรรณกรรมยุคจารีต

พระสงฆ์เป็นสถาบันที่ชาวล้านนาให้ความเคารพสูงสุด และมองว่าสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นสิ่งประเสริฐ ควรยกย่อง ในมนต์ศน์ของชาวล้านนาจะมองว่า พุทธศาสนาเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ในยุคจารีตจะไม่นิยมกล่าวถึงพระสงฆ์ในเรื่องที่ไม่สมควร ชาวล้านนามีคำกล่าวที่ว่า “บ่นับตื้นับพระ หื้อนับผ้าเหลือง บ่นับตอเฟื่อง หื้อนับเม็ดเข้า” คำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการหลีกเลี่ยงที่จะวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์แม้จะมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตามได้มีวรรณกรรมที่กล่าวถึงพระสงฆ์ในยุคจารีต เป็นการเสนอภาพพระสงฆ์ในลักษณะของปฤชุนมาก ซึ่งต่างจากการตีความของคนในยุคปัจจุบันซึ่งปรากฏวรรณกรรมจำนวน 2 เรื่อง คือ โคลงอมรา และ โอวาทานุสาสน์ของคณะสงฆ์เชียงใหม่ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้เลือก โอวาทานุสาสน์ ในสมัยของพระเจ้ากาละวรรณดิษฐ์พุทธวงศ์(เจ้าหลวงพุทธวงศ์) จ.ศ. 1193 (พ.ศ. 2374)

โคลงอมรา ไม่ปรากฏปีที่แต่ง แต่ระบุว่าผู้แต่งคือ “เทพไชย” สันนิษฐานว่าเรื่องดังกล่าวแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายคาบเกี่ยวกับต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542: 7798) เนื้อเรื่องเป็นกล่าวถึง ลูกสาวเศรษฐีมีรูปโฉมงดงามที่บิดาทั้งรักและหวงแหนถึงกับสร้างปราสาทเสาดเดียวให้อาศัยเพื่อไม่ให้พบกับชายใด แต่กลับมีความรักกับพระภิกษุหนุ่มชื่อชินนะ ซึ่งบวชมาตั้งแต่อายุ 10 ปี โดยการมองลอดหน้าต่างระหว่างที่พระชินนะมารับบาตรที่บ้านเศรษฐี จึงเกิดความหลงใหล ต่างจากพระชินนะที่มองเห็นนางก็ไม่ได้รู้สึกอะไร นางอมราจึงไปปรบเร้าเศรษฐีผู้บิดา ด้วยความรักลูก จึงส่งเสื้อผ้าไปให้พระชินนะเพื่อลาลึกขาบท

ให้มาแต่งงานกับลูกสาว พระชินนะแม้จะรู้สึกหวั่นไหว แต่ก็ตั้งมั่นในการบวชเพื่อพ้นทุกข์
ดังข้อความที่ว่า

(69) ภิกขุตนหนุ่มหน้า บัวบาน
ตรัสตรองสุภสาร ชู่ถ้อย
เหตุภัยเกิดสันดาร พิษซาบ ทรวงเอ
อกเอาร้อนไหม้ ค่อยย่ำคิดกระเนิง
(อุตม รุ่งเรืองศรี, 2544: 40)

เมื่อนางอมราได้ทราบ bahwa พระชินนะปฏิเสธการที่จะมาแต่งงานกับนาง นางจึง
ตรอมใจตาย เมื่อพระชินนะทราบข่าวจึงเกิดความรู้สึกว่าเป็นต้นเหตุให้นางถึงแก่
ความตายจึงกล่าวว่าแม้ชาตินี้จะไม่ได้ครองรักอยู่ร่วมกันแต่ขอให้ได้สมหวังในความ
รักในชาติต่อไป ในวันปลงศพนางอมรา พระชินนะได้ทอดผ้าสไบของนางกับอกแล้ว
ถึงแก่มรณภาพ ดังข้อความที่ว่า

(142) ภิกขุอดบได้ คำทุกข์
ละเลือนน้ำตาตก อาบหน้า
เฮาสไบหอมกับอก สยบท้าว ไปแล
ชีเวตวางไว้ม้วน ลวดเมียนมรณา
(อุตม รุ่งเรืองศรี, 2544: 51)

โคลงอมราเป็นวรรณกรรมที่มีพระภิกษุเป็นตัวละครสำคัญ อีกทั้งสะท้อนการ
มองพระภิกษุว่ามีรักโลกโกรธหลง ไม่ต่างจากปุถุชนทั่วไป ลักษณะดังกล่าวยังปรากฏ
ในโอวาทานุสาสนี ในสมัยของพระเจ้ากาละวราธิปไตยพุทธวงศ์ จุลศักราช 1193
(พุทธศักราช 2374) เป็นข้อบังคับให้พระภิกษุปฏิบัติอยู่ในคลองวัดซึ่งสะท้อนอำนาจ
ของฝ่ายอาณาจักรที่มีเหนือกว่าพุทธจักรในยุคจารีต เมื่อขึ้นครองราชย์มักจะตรา
กฎหมายคณะสงฆ์โดยให้คัดลอกต่อกันแล้วส่งต่อกันระหว่างหมวดอุโบสถต่าง ๆ
ในอาณาจักรซึ่งมีหลายฉบับ ซึ่งข้อความส่วนหนึ่งที่ปรากฏนั้นเป็นการสะท้อนภาพ
ของพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมไม่ต่างจากชาวบ้านทั่วไป

“ตั้งแต่นั้นไปภายหน้า หื้อเจ้าโบสถ์ อันเปนนายหมวด นายกอง
และสังฆเจ้า วัดใหญ่วัดน้อย ทั้งมวล ชุตนได้จำนัต(ว่ากล่าว) สั่งสอน

ลิกซ์ไผโยมมัน หื้อได้นุ่งผ้า พาดผ้าคาดกำพลใน ใส่ผ้าอังสะหื้อดี
หื้องามเปนปริมณฑลสมณเพศ หื้อถูกตามวาทะอันบวชเมื่อหัวที่
หื้อได้ครบยากันตาม อายุ วัสสา อันหนุ่มอันแก่ เมื่อเที่ยวทาง ไปคลอง
บ้าน คลองเวียง เทียวเดินไปมา อย่าได้เฟดม่า บิดเตียวผ้า นุ่งผ้าบิด
หัวไก่ เลี้ยวลากลอยชาย คาคหัว กลมหัว แต่งตัวแปลกปลอม ย้อม
ผ้าดำ ผ้าแดง แสร้งกระทำหื้อผิดอย่างพระวินัย อย่าเสพสุรา เมรีย
ปฏิจจปราศรัยด้วยนักเลง พวกกระหส์ กระทำโจรกรรม ลัก จก
ยังสิ่งของ ครอบครวั วัตถุนานาต่าง ๆ เทียวเดินตัดดวงดอก
หยอกเยิ้มด้วยสีกา เทียวม้คคาแ้วบ้าน ด้วยอันหาเหตุหาการบได้
เมื่อชวดกาละเวลายามค่ำมืด ขับฟ้อน วิวาทบาดใจ เทียวเหล่ลักกับด้วย
คฤหัสถ์ พัดไหว ชนไก่ เหล้นเบ๊ย เหล้นพ้าย แล่นแทน เหล้นหมากแก้ว
(ลูกเต่า) แ้วคบบ้า พาเพื่อน เข้าเถื่อน กุกเกียกเรียกหา สีกาการเม
วเนเห่น เข้าป่าทำตอปลอบเลี้ยวหากัน ไช้เขี้ยวพันหัวร่อต่อม่าย มูลี
หมากสูบ อมเหมี้ยง ลอบเลียงตามเพลง บ่เกรงขาม ตามความมกต่น
อย่าซื้อเอาช้างใหม่มาฝึกสอน ขึ้นช่ายแต่งอุบายกับแลกหื้อผิดแผก
แต่คลองลิกขาบท อย่าลักรูปเสื่อ รูปมอม รูปแมวใส่แข็งใส่ชา อย่าเข้า
เตาเล่า เป่าเงิน แลกเงิน ขาเงิน แ้วกาต ลาดลี อยู่ประตั่ววัด ประตู่บ้าน
ประตู่เวียงทำน้ำศาลา ด้วยอันหาเหตุหาการบได้”

ภาพเสนอที่สะท้อนกฎหมายคณะสงฆ์ซึ่งข้อความที่ยกมาเพียงตอนเดียว
ฉบับเดียวแต่ทำให้เห็นมโนทัศน์ในการมองพระสงฆ์ที่บวชเพื่อเรียน มากกว่าการบวช
เพื่อการพ้นทุกข์ ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีลักษณะไม่ต่างจากปุถุชน ลักษณะดังกล่าวยังพบเห็น
ได้ทั่วไปในกลุ่มชาติพันธุ์ไทในดินแดนที่ห่างไกล เช่น เชียงตุง เชียงรุ่ง หรือแม้แต่
บางส่วนของประเทศลาว สิ่งที่พระสงฆ์ในยุคจาริตต่างจากปุถุชนคือ “ความรู้”
เพราะความรู้ นั่นคือ “อำนาจ” เรื่องศีลเป็นเรื่องรอง ดังนั้น ความคาดหวังต่อพระสงฆ์
จึงต่างจากคนไทยที่ได้ปฏิรูปศาสนาที่แนบแน่นกับพระไตรปิฎกอย่างสิ้นเชิง ซึ่งมีความ
คาดหวังต่อพระสงฆ์ในมิติของผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัยจนละเลยความเป็นปุถุชน
ของพระสงฆ์อย่างสิ้นเชิง การมองพระสงฆ์ในฐานะของปุถุชนนี่จะเป็นสิ่งสำคัญที่ส่ง
ต่อวิถีคิดดังกล่าวไปยังงานของมาลา คำจันทร์

ภาพเสนอของพระสงฆ์ในงานของ อ.ไชยวรศิลป์

ภาพเสนอพระสงฆ์ในงานของนักเขียนภาคเหนือ ก่อนยุคของมาลา คำจันทร์ พบในงานของ อ.ไชยวรศิลป์ ซึ่งเป็นนามปากกาของ นางสาวอำพัน ไชยวรศิลป์ จากการรวบรวมเรื่องสั้นของ อ.ไชยวรศิลป์ จากเรื่องสั้นที่ได้รับการตีพิมพ์จำนวน 5 ชุด คือประทีปเหนือธารพิงค์ ทาบฝั่งอิระวดี ฟ้ามุย ปีศาจกรุง และฟ้ามืด ได้ดวงอาทิตย์ จำนวน 47 เรื่อง ไม่พบการกล่าวถึงพระสงฆ์ในเรื่องสั้นจำนวนดังกล่าว หากพบในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ จำนวน 2 เรื่องคือ ค่าควรเมือง และไพรวัน เป็นที่น่าสังเกตว่าภาพเสนอของพระสงฆ์ในนวนิยาย ทั้งสองเรื่องดังกล่าวเป็นการกล่าวถึงพระสงฆ์ที่มีบทบาทในสังคมอย่างแท้จริง นั่นคือการกล่าวถึงหลวงพ่อบุญญา นันทภิกขุ หรือ พระบุญญานันทมุนี ซึ่งเป็นสมณศักดิ์ในขณะนั้น

พ.ศ. 2492 หลวงพ่อบุญญา นันทภิกขุ ได้รับอาราธนาให้ไปจำพรรษาที่วัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ และได้เริ่มแสดงธรรมในทุกวันอาทิตย์และวันพระ พร้อมกันนี้หลวงพ่อบุญญาได้เขียนบทความต่าง ๆ ลงในหนังสือพิมพ์และเขียนหนังสือธรรมะขึ้นจำนวนหลายเล่ม นอกจากนี้ หลวงพ่อบุญญาได้เดินทางไปประกาศธรรมแก่ชาวบ้าน โดยใช้รถติดเครื่องขยายเสียง ทำให้ท่านเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในนาม “ภิกษุบุญญานันทะ” ในช่วงเวลานี้เองที่ นวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ได้มีบทบาทในการบันทึกการเผยแพร่ธรรมะของหลวงพ่อบุญญานันทะไว้ในนวนิยาย สองเรื่อง คือ ค่าควรเมือง และไพรวัน มีตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการสร้างวัดอุโมงค์ ไว้ว่า

“วัดอุโมงค์นี้เจียบที่สุดเลยครับ ผมเคยไปมาครั้งหนึ่ง รู้สึกว่า
เหมาะเป็นสำนักปฏิบัติธรรม เคยเป็นสำนักของเจ้าคุณภิกษุบุญญา
นันทะ ท่านมีส่วนสร้างไว้มากมีห้องสมุดสำหรับค้นคว้าศึกษาไม่น้อย”

(ค่าควรเมือง, 2515: 468)

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึงสภาพวัดอุโมงค์ในขณะนั้น โดยการปรับปรุงสถานที่ให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม

“สถานที่นั้น เป็นที่สงบอย่างแท้จริงเป็นที่ร่มรื่นเพราะมีร่มเงา
ของต้นไม้ใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาจนดูร่มครึ้มไปหมด ส่วนพื้นที่ที่ได้รับการ
บำรุงรักษาอย่างดี แต่มองผาด ๆ ไม่เห็นว่าเป็นวัด จนกว่าจะขึ้นบันไดไป
บนเนินอันต่อเนื่องกับเชิงตอยส่วนหนึ่ง มีเจดีย์เก่า แต่ได้รับการปฏิสังขรณ์

ขึ้นใหม่ เจดียองค์นี้เองข้างใต้มีอุโมงค์สำหรับภิกษุเดินจงกรม นอกนั้น
ก็มีสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่ เช่นห้องสมุด และกุฏิที่อยู่อาศัยของสงฆ์หลัง
เล็ก ๆ กุฏิเหล่านี้มีแต่สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่สงฆ์ ไม่มีสิ่งฟุ่มเฟือย
เหมือนที่อื่นๆ”

(คำควรเมือง, 2515: 448 - 449)

ในนวนิยายเรื่อง ไพรวัน อ.ไชยวรศิลป์ ได้เสนอภาพของพระสงฆ์ที่ สมณะ ส้ารวม
มีความเมตตา นำเลื่อมใสศรัทธาผ่านบุคลิกของหลวงพ่อบัณฑิต นันทภิกขุ ดังความ
ตอนหนึ่งว่า

“พระภิกษุผู้ทรงศีล คงอยู่ในอิริยาบถอันล้ำรวมท่านได้นำ
อาคันตุกะผู้มาเยือนสวนพุทธธรรม เดินชมพลางก็อธิบายถึงความเป็น
มาแต่อดีต และพระภิกษุผู้ทรงสมณศักดิ์รูปนั้นท่านเป็นพระที่มีสิริรูป
อันสมบูรณ์ด้วยลักษณะแสดงถึงดวงปัญญาอันรุ่งโรจน์ มีวจนะอันนำ
เลื่อมใสศรัทธา” (ไพรวัน, 2506: 576)

และ

“เสียงของพระคุณเจ้ารูปนั้นแม้ในยามปกติธรรมดาก็รู้สึกดึงดูด
ความสนใจทำงานลงที่เก้าอี้หวายเก่าๆ ตัวหนึ่งใบหน้าท่านมีรอยยิ้มอัน
เปี่ยมไปด้วยเมตตาปราณี” (ไพรวัน, 2506: 579)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าภาพเสนอของพระสงฆ์ในงานของ อ.ไชยวรศิลป์
2506 - 2515 เป็นการเสนอภาพของพระสงฆ์ที่น่าเลื่อมใสโดยใช้บุคคลจริงและเน้น
การกล่าวถึงพระสงฆ์จากส่วนกลางมากกว่า ซึ่งเป็นการกล่าวถึงการเผยแผ่ศาสนา
แบบใหม่ในเชิงรุก เป็นพระนักพัฒนาที่เน้นการพัฒนาจิตใจให้เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา
มากกว่าการพัฒนาทางวัตถุ เน้นการให้ปัญญามากกว่าพิธีกรรม นอกจากนี้ยังกล่าว
ถึงสมณศักดิ์ระดับพระราชคณะซึ่งได้รับมาจากส่วนกลางเป็นการสะท้อนถึงวิถีคิด
ของปัญญาชนในยุคนั้น จากงานเขียนของ อ.ไชยวรศิลป์ ทั้งสองเรื่องคือ ไพรวัน และ
คำควรเมือง แม้ไม่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระสงฆ์อย่างชัดเจน แต่การกล่าว
ยกย่องพระสงฆ์จากภาคกลางอย่างชื่นชมโดยละเลยพระสงฆ์พื้นเมืองจึงสะท้อน
ให้เห็นถึงความนิยมพุทธศาสนาแบบใหม่ของชนชั้นกลาง และกลุ่มคนที่มีการศึกษา
ที่เน้นคำสอนของพระพุทธเจ้ามากกว่าพุทธศาสนาแบบพื้นเมืองที่เน้นพิธีกรรม

ภาพเสนอของพระสงฆ์ในเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์

จากการศึกษาพบว่าภาพเสนอภาพพระสงฆ์ของมาลา คำจันทร์นั้นสามารถจำแนกได้สองประการคือ ภาพเสนอพระสงฆ์ล้านนา และภาพเสนอพระสงฆ์จากส่วนกลาง ในที่นี้จะกล่าวถึงภาพเสนอพระสงฆ์ล้านนา พบว่า ภาพเสนอพระสงฆ์ล้านนาสามารถแบ่งออกได้ 5 ลักษณะ คือ ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่เป็นปุณฺณ ภาพเสนอพระสงฆ์ตามแนวคิด ต้น ข้าม คง ภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะของผู้นำชุมชน ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่สมณะสำรวม และภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะผู้มีความรู้แบบจารีต โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่เป็นปุณฺณ

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าการเสนอภาพพระสงฆ์ที่มีความเป็นปุณฺณนั้นมีการนำเสนอภาพดังกล่าวในงานยุคจารีต ในวรรณกรรม ในกฎหมายศาสนา ซึ่งเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ ก็ได้สะท้อนภาพดังกล่าว โดยผ่านตัวละคร เช่น ตู๊ป ซึ่งเป็นภาพของผู้สูงอายุและมีกริยาท่าทางเช่นเดียวกับผู้สูงอายุทั่วไป

“พระหนุ่มตัดบท เลื่อนปิ่นโตใส่ปลาหมกกับใบขมิ้น มะเขืออ่อน ดอกผัดเผ็ดไปให้ตู๊ปปั่นข้าวเหนียวจิ้มใส่ปาก เคี้ยวแหะๆ นึกก็เสียดายแกงหอยกับมาม่าสองอย่างนี้เป็นของดปรดของชอบประจำตัว นึกไปนึกมาก็ปลงเสียว่าอาหารก็คืออาหาร ติดอยู่ในเรสในกลืนกินไปก็ผิดวิสัยภิกษุผู้ขอ เลี้ยงจิ้มข้าวกับปลาหมกใส่ปาก กินเอา กินเอา กินแต่ข้าวกับปลาหมกอย่างเดียวจนเรอออกปากดังอ้าก” (ตู๊ป, 2545: 50)

นอกจากนี้ในเรื่องฟาร์องกับฟ้าลั่น มาลา คำจันทร์ ก็ได้เสนอภาพของพระสงฆ์ที่อยู่ในอาการโกรธ เนื่องจากวัดคู่แข่งได้ใช้ไสยศาสตร์เพื่อข่มกลองของตน

“แผ่นทองเหลืองเล็ก ๆ ถูกดึงออกจากปากกลองเป็นแผ่นยันต์ ตีตาราง มีอักษรกำกับทุกช่อง ท่านเจ้าหัวล้านลงแล้วเอาตีนที่บิวดได้เล่นไม้ซื่อ เล่นคดเล่นนอกหน้าอายน้ำหน้านัก” (ฟาร์องกับฟ้าลั่น, 2545: 38)

การเสนอภาพพระสงฆ์ในลักษณะของปุณฺณนั้นสะท้อนความใกล้ชิดระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนอย่างใกล้ชิด ไม่จำเป็นต้องปิดบังหรือความรู้สึกที่แท้จริง เป็นการตอกย้ำวิถีคิดของชาวล้านนาที่มองพระสงฆ์ในฐานะของปุณฺณผู้สืบทอดพระศาสนา มากกว่า มุ่งเน้นการบรรลุลิทธิ

1.2 ภาพเสนอพระสงฆ์ตามแนวคิด “ต้น ชำม คง”

พระสงฆ์เป็นสถาบันที่ชาวล้านนาให้ความเคารพอย่างสูง และความคาดหวังประการหนึ่งที่มีต่อพระสงฆ์คือการเป็นที่พึ่งทางใจ ดังนั้นพระสงฆ์ที่ได้รับการเคารพจากชาวล้านนานั้นมักมีเรื่องของ ชำม และคง ซึ่งหมายถึง คงกระพัน อยู่ด้วย อาทิ คุรบาศรีวิชัย หลวงปู่แหวน คุรบาหล้าวัดป่าลาน เป็นต้น โดยมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ต่าง ๆ รวมทั้งการบำบัดโรคภัย ด้วยอำนาจของพุทธานุภาพ ดังเช่น คุรบาฟ้าผ่า

“ข่าวว่าพ่อชยับขาได้ด้วยเดชะบารมีคุรบาฟ้าผ่าแพร่ลามไปรวดเร็ว พี่น้องชาวบ้านมากหน้าหลายตาต่างเวียนมาหาต่างเล่าสือแซ่ซ้องถึงความศักดิ์สิทธิ์ของท่าน บ้างว่าตัวตนของท่านผู้สลายไปนานแล้ว เหลือแต่จิตวิญญาณคุมรูปสังขารมาโปรดสัตว์ผู้ทุกข์ บ้างก็ว่าท่านสำเร็จเป็นอรหันต์ไปแล้ว บ้างก็สับสนปน่มั่ว จับเอาท่านไปปนกับหลวงปู่แหวน ปนกับคุรบาศรีวิชัยก็มี” (คุรบาฟ้าผ่า, 2544: 23)

ในเรื่องนาคบาศ ก็สะท้อนแนวคิดดังกล่าวโดยใช้เรื่องเล่าเมื่อครั้งคุรบาไปอุตุงค์จนบำเพ็ญเพียรเป็นผู้แก่กล้าด้วย ตบะ และ เดชะ สามารถขับไล่ภูตผีที่คอยรังควานมนุษย์

“ยันต์เก้าปล้องประกอบด้วยปมฝ่ายเก้าปมและปล้องทองแดงเก้าปล้อง คุรบาประจำอาคมแก่กล้าในเก้าปมและเก้าปล้องเป็นเครื่องกันผี ตนท่านทรงศีลบริสุทธิ์เข้าเครื่องเหลืองเป็นเถรน้อย ตั้งแต่อยู่ในผ้าเหลืองมาตลอดจนอายุแปดสิบเก้าสิบปีมาแล้วท่านได้อิทธิฤทธิ์อันใดไม่มีใครรู้แจ้ง รู้กันแต่ว่าท่านเคยนั่งปรกในป่าช้าสามวันสามคืน ผนตกฟ้าย่อยจนน้ำท่วมหลุมผีแต่ปริมนทลวาศะษที่ท่านนั่งกลับแห้งสนิท” (นาคบาศ, 2544: 56)

และอีกตอนหนึ่งที่ว่า

“นอกเหนือจากนั้นยังมีคนเขาเล่ากันว่า เมื่อนานนักแล้ว สมัยท่านยังเดินอุตุงค์เสาะแสวงหาแดนวิเวกจำเริญสมาธิ มีอยู่คราวหนึ่งท่านเผชิญผีหัวขาด มันหัวหัวมาขู่ท่าน ท่านไม่กลัว มันขอให้ท่านแสดงธรรม

ให้มันฟัง หากไม่ถูกไม่ต้อง มันจะบิดคอให้หัวหมุนกลับ ท่านก็สำแดง
ย่องนิจจัน อนัตตาอันใดไม่รู้ ฝึได้สดีว่าไม่ควรชู้พระธุดงค์ ก็เลยเก็บหัว
ขึ้นต่อคอแล้วหายไป” (นาคบาท, 2544: 56)

ความคาดหวังต่อพระสงฆ์ของสังคมในฐานะผู้นำนุเคราะห์ด้านต่าง ๆ รวมทั้ง
การเป็นที่พึ่งทางใจนั้นเป็นความคาดหวังที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งภาพเสนอของ
พระสงฆ์ที่สืบเนื่องเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่พุทธศาสนิกชนต่างแสวงหา “ครูบา”
และพระสงฆ์ก็ชวนขยายที่จะเป็น “ครูบา” โดยเน้นการสร้างภาพลักษณ์ด้วยอิทธิ
ปาฏิหาริย์ โดยใช้ความ “ขำม คง” เพื่อเร้าศรัทธาจากผู้แสวงหาซึ่งมักเป็นคนนอก
วัฒนธรรมล้านนาโดยมีแนวคิดแบบทุนนิยมเป็นแรงขับเคลื่อนปรากฏการณ์ดังกล่าว

1.3 ภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะของผู้นำชุมชน

พระสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชนของชาวล้านนาในยุคจารีต
ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่สังคมให้การยอมรับ อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ชี้ขาดความขัดแย้ง
ในชุมชนยุคจารีตเนื่องจากปัญหาในสังคมเกษตรกรรมนั้น เป็นปัญหาที่ไม่ซับซ้อน และ
พระสงฆ์คือผู้มีความรู้ เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาและเรียนรู้หลักธรรมต่าง ๆ
เมื่อมีผู้กล่าวว่าความรู้คืออำนาจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้มีอำนาจในการระงับความ
ขัดแย้งในชุมชน เมื่อไม่สามารถตกลง หรือแบ่งปันผลประโยชน์ได้อย่างลงตัว ดังเช่น
เรื่องแข่งโคมที่ “ตุ้ล” สามารถสลายความขัดแย้งโดยที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับคำ
ตัดสินโดยไม่มีข้อโต้แย้ง

“บ่ต้องผิตต้องเถียงกันแล้ว กูตุ้ลขอประกาศ โคมลอยปิ่นนี้เป็น
โมพะ บ่มีกลุ่มใดชนะเด็ดขาด เพราะฉะนั้น รางวัลพันบาทให้เอาเข้า
วัดถวายเป็นพุทธบูชาเสีย กูตุ้ลจะเอาอย่างนี้ ผุ่งสู่จะเอาอย่างใดก็ว่ามา”

“ตุ้ลจะเอาอย่างใดก็เอาอย่างนั้นเถอะ” กลุ่มเผ่าว่าอ้อย ๆ

“อย่างนั้นก็ได้” กลุ่มหนุ่มว่า “ปีบ่ทำ ปีหน้าเอาใหม่”

“ตามใจตุ้ล” กลุ่มแม่บ้านว่า “เอาเข้าวัดก็เอาเข้าวัด”

“ดีแล้ว” ตุ้ลดม่น้ำมากอีกปรี๊ด “ตกลงกันได้ เป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกันได้บ้านเราที่จะชุมจะเย็น จะเจริญรุ่งเรืองสืบไปเบื้องหน้าแก่แท้

เพราะฉะนั้นแล้ว ผุ่งสุขาวแหวัดทั้งหลายจึงเข้าไปในวิหาร ไหว้พระ
ฟังมหาชาติสิบสามกัณฑ์ต่อ เพิ่งได้มาถึงจุฬพน กว่าจะจบกัณฑ์สุดท้าย
ก็ตึกเที่ยงฟ้าไปแล้ว ไปไป เข้าวิหารฟังธรรม” ยุติกันได้เด็ดขาด ผุ่งเขา
ก็เฮโลตามหลังตุ้ล่งเข้าประตูลิขิตนบกราบไหว้ราบ แล้วปุ่จารย์ก็
กระอือกระแอม แล้วอาราธนาธรรมเสียงใหญ่ พอจบเสียง ตุ้ล่งก็ขึ้น
ธรรมาสน์ว่านะโมตัสสะ ะคะวะโต เสียงก้องวิหาร (แข่งโคม, 2545:
117)

ภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะของผู้นำชุมชนนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับความใกล้ชิดกันระหว่างชุมชนกับวัดที่ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันจนกลายเป็นความไว้วางใจ โดยมีรากฐานมาจากความรู้ของพระสงฆ์ที่เหนือกว่าชาวบ้าน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าพระสงฆ์ถูกเสนอภาพให้เป็นบุคคลพิเศษที่มีอำนาจชี้นำชุมชนได้ ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่วัดกับชุมชนต่างห่างเหิน ต่างเป็นผู้แปลกหน้าต่อกันนำมาซึ่งความระแวงและความขัดแย้งระหว่างกัน

1.4 ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่สมณะสำรวม

มาลา คำจันทร์ได้เสนอภาพขอของพระสงฆ์ที่มีลักษณะสมณะสำรวม มีความสันโดษ มีกิจวัตรอันงดงามสามารถทำให้ตัวละครเกิดความปลื้มปิติเมื่อได้พบเห็นดังเช่น ครูบาฟ้าผ่า

“ท่านละสายตาจากปากบาตรขึ้นมองหน้าพ่ออยู่อึดใจหนึ่ง
สายตาท่านแจ่มใส ปากท่านยิ้มน้อยๆ ผมเองแม้เป็นเพียงนักเรียน
มัธยมศึกษาปลาย แต่ผมก็พบเห็นพระเถรมามากพอสมควรผมยังไม่
เคยเห็นพระรูปไหนน่าเลื่อมใสอย่างท่าน“สาธุ ครูบาเป็นเจ้า” พ่อยกมือ
จบท่วมหัว “ข้าเจ้ารอครูบามาร่วมสามสี่เดือนแล้ว ในที่สุดตนท่านก็
มาโปรดข้าเจ้าให้หายลูกเหินเดินได้อย่างเก่า” ท่านรับของที่ใส่บาตร
สายตาแน่วแน่สำรวมเหมือนจะอ่านหัวใจจิตหัวใจของพ่อ”

(ครูบาฟ้าผ่า, 2544: 22)

นอกจากภาพเสนอของพระผู้สำรวมแล้วยังได้เสนอภาพพระสงฆ์ที่ยินดีในความสันโดษ มีความรู้ทั้งพระธรรม และพระวินัย ดังข้อความที่ว่า

“ตุ๊ปู้อายุเก่าสิบหกปีแล้ว รู้จักซักจงใจว่ายฟ้ามานานนักหนาแล้ว ตันท่านเข้า
ผ้าเหลืองแต่เมื่อเป็นเณรน้อยตัวน้อย ร่ำเรียนเพียรตีจนครบารักแน่น ครุบาเฒ่าผู้เป็น
เจ้าวัด จึงหมายตาว่าจะให้เ็นเจ้าวัดสืบต่อ ให้หัดกรรมฐาน ให้อ่านท่องพระสูตร
พระธรรม พระวินัยติปิฎกจะตายก็ได้ออกปากสั่งว่า สูอย่าล็กเนื้อจตาย
ในผ้าเหลืองสืบนาบุญพระพุทเจ้าตั้งกู ตุ๊ปู้ก็น้อมหัวรับคำแต่นั้นมาเจตนาแต่งตั้ง
บ่มีหวั่นไหว ร่ำเรียนเพียรไปจนได้กรรมฐานแก่กล้า”

(ตุ๊ปู้, 2545: 48)

และอีกตอนหนึ่งที่ว่า

“การคุมบาตรเป็นกิจอย่างหนึ่งของสงฆ์” ตุ๊ปู้ตอบอย่างอารมณ์ดี
“บ่คุมบาตรก็บ่ควกรินข้าว ผีตายครุเฒ่าสอนกูไว้อย่างนี้” (ตุ๊ปู้, 2545: 48)

นอกจากพระสงฆ์ที่มีพรรษาสูงแล้วมาลา คำจันทร์ยังได้เสนอภาพพระสงฆ์
หนุ่ม คือ “หลวงพี่” ที่มีความเคร่งครัดในพระธรรม และพระวินัย โดยใช้ปฏิปทาของ
พระครูบาศรีวิชัย เป็นหลักในการประกอบศาสนกิจเพื่อสงเคราะห์สังคม

“นับแทบพัน อหัง วันทามิ สิริวิชัย ปูเชมิ...รับรู้มาโดยลำดับ
อันว่าสิริวิชัยนั้น ตันท่านชื่อว่าศรีวิชัย ชื่อออกกว้างรู้จักกันแพร่หลาย
ว่าครูบาศีลธรรม สิวาสูทธิ เป็นตนบุญแก่กล้า ร่มเกล้าบังหัวหมู่คน
ทั้งหลาย สั่งสอนก่อสร้าง ผักพื้นใจคนจนเลื่องลือสามบ้านแปดเมือง
ทั่วแคว้น ท่านเป็นแบบอย่าง เป็นที่ยึดถือว่าจะปฏิบัติเจริญรอยไปตาม
ตันท่าน ตนเป็นเจ้าครูบาท่านตายแล้วในผ้าเหลืองเมืมนานนักแล้ว แต่
คนก็ยังไหว้ยังสาทนามาจนปัจจุบันนี้(...)เจ้าคณะอำเภอประจันตคามหน่วย
สังฆพัฒนาแจ้งว่าวัดบ้านแพะขาดพระจำพรรษา มีพระเคยอยู่ก็อยู่ไม่
ได้ตลอด หลวงพี่รีบปาก เป็นโอกาสดีแล้วจะได้เดินตามรอยตีนตนศีล
ตนธรรมครูบา” (หมู่บ้านคนบาป, 2545: 82 - 83)

ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่สมณะสำรวจในงานของมาลา คำจันทร์นั้นเป็น
พระสงฆ์ที่จะยึดแนวปฏิบัติตามวิถีแห่งบูรพาจารย์อย่างเคร่งครัด การเสนอภาพดังกล่าว
อาจเป็นการตอกย้ำความคาดหวังต่อสังคมที่กำลังโหยหาความเคร่งครัดในด้าน
พระวินัยของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน ที่มีข่าวความไม่สำรวมในด้านต่าง ๆ ผ่านสื่อสาร
มวลชนอย่างต่อเนื่อง

ภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะผู้มีความรู้แบบจารีต

พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดความรู้ เนื่องจากสามารถอ่านออกและเขียนได้ในระบบจารีต เนื่องจากความรู้คืออำนาจจึงทำให้พระสงฆ์มีบทบาทมากในสังคมเนื่องจาก “รู้หนังสือ” ดังนั้นภาพเสนอพระสงฆ์ในเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ หากเป็นพระสงฆ์ชาวล้านนามักจะเป็นผู้มีความรู้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ถูชมชื่น และผู้ใกล้ชิด และมักเป็นองค์ความรู้ด้านล้านนาคติซึ่งสอดคล้องกับฉากของเรื่อง เช่น เรื่องฟ้าร้องกับฟ้าลั่น ที่พระสงฆ์ล้านนาจะเป็นผู้มีความรู้ด้านกลองและจะเปรียบเทียบความรู้ของตนกับพระสงฆ์จากส่วนกลางดังข้อความที่ว่า

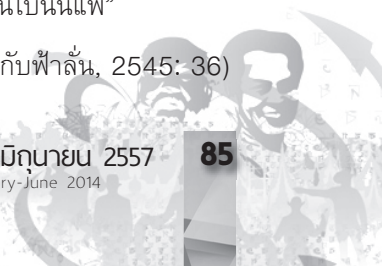
“ครูบาเดินไปนั่งใต้ร่มกระถ้อน เอาบุหรี่ยี่โยมาสูบ แต่ก่อนวัดได้ยังได้ซื้อวัดได้ ยังไม่มีคำว่าทักษิณาวาทต่อท้าย มันไม่มีชื่อในกลองหลวง ตั้งแต่เจ้าอาวาสคนนี้ขึ้นมา มันใคร่ได้หน้าในทุกเรื่องก็เลยรวบรวมเงินทองไปซื้อกลองฟ้าลั่นมาแต่เมืองใต้...ฝีมือติดตัวยังมีใครได้หน้ากูใครรู้หนัก มันจะรู้อะไรกับกลองหลวง ลักแต่ว่ามีเงินซื้อมีมือก็ดี บรูที่มาบรูที่ไป อย่าถามถึงเคิกมันเคิกเม็งอั้งวะหงสากับมันเลย อย่าถามถึงพญาแถนหลวง แถนลมแถนลือแถนลอกกับมันเลยสุดแต่เสียงถี่ห่างหนักเบากลองหลวงมันก็ไม่รู้แล้ว

ครูบาเข้าไปหมกตัวอยู่ในโบสถ์ไม้ เอาเหล็กจารแผ่นทองเหลืองกับพับสาสมุดช่วยเข้าไปชุกอยู่ในนั้น กระทั่งเดือนแรมสองค่ำลอยขึ้นจิตใจก็เย็นลง ล้ำเสร็จเสร็จสรรพก็เปิดประตูโบสถ์ออกมากลองหลวงฟ้าร้องนอนยาวยังอยู่ที่เก่า” (ฟ้าร้องกับฟ้าลั่น, 2545: 39)

และอีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงความรู้ที่เกี่ยวกับการพอกหน้ากลอง เพื่อถ่วงให้ได้เสียงที่เหมาะสม

“ตั้งเดิมครูบาเผ่าบอกน้ำหลวงความรู้กับมันว่าแต่ละวัดจะเก็บเรื่องจำไว้เป็นเรื่องลับ เป็นตัวว่าจำนั้นนอกจากจะคุมเสียงกลองไม่ให้พราเครือแล้ว เวลากลองสองใบเผชิญหน้ากันเป็นลำพัง เครื่องพอกกลองชื่อจำจะเป็นตัวชี้แพ้ชนะได้ หันหน้ากลองสู้กัน กูตีกลองกู มึงตีกลองมึง ระดมตีมือบวมพอง จำกลองใบใดหลุดก่อนใบนั้นแพ้”

(ฟ้าร้องกับฟ้าลั่น, 2545: 36)

ในอดีตเมื่อองค์ความรู้ทั้งหลายรวบรวมอยู่ในวัด พระสงฆ์จึงถูกคาดหวังให้เป็น “ครู” เป็น “ปราชญ์” ที่ทรงภูมิปัญญา แต่เมื่อการศึกษาในระบบได้ย้ายฐานจากวัดสู่ “โรงเรียน” และ “มหาวิทยาลัย” พระสงฆ์จึงถูกลดบทบาทลง อีกทั้งต้องเข้าสู่ระบบ โรงเรียนและมหาวิทยาลัยตามลำดับ ดังนั้นความคาดหวังในประเด็นดังกล่าวคือการโยกหาดูอดีต อีกทั้งสะท้อนความคาดหวังต่อพระสงฆ์ท่ามกลางภาพเสนอด้านลบที่มีอย่างต่อเนื่อง

2. ภาพเสนอพระสงฆ์จากส่วนกลาง

เรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ นั้นส่วนมากจะเน้นการเสนอภาพของพระสงฆ์ล้านนาเนื่องจากสัมพันธ์กับฉาก และสอดคล้องกับประสบการณ์ของนักเขียน แต่มีบางเรื่องเช่นกันที่ใช้ฉากล้านนา แต่พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสรูปนั้นเป็นพระจากภาคกลาง โดยมาลา คำจันทร์ได้เสนอภาพของพระสงฆ์กลุ่มนี้ได้ที่น่าสนใจ และมีนัยยะสำคัญ โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ภาพเสนอพระสงฆ์ที่นิยมไสยศาสตร์ ภาพเสนอพระสงฆ์ที่ใส่ใจในภาพลักษณ์ และภาพเสนอพระสงฆ์ที่สยบยอมต่อทุนนิยมและบริโภคนิยม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ภาพเสนอพระสงฆ์ที่นิยมไสยศาสตร์

ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่นิยมไสยศาสตร์ นั้น พบในเรื่อง มรณกรรมของหลวงพ่อกี้ ซึ่งสะท้อนผ่านพระลูกวัดที่เป็นพระหนุ่มซึ่งได้บอกว่า ตำรามหาเสน่ห์หลวงพ่อกี้ทิ้งไว้ เสกไขตักเงินทองก็ทิ้งไว้ ลดเคราะห์สืบชะตา ปลื้นดาวพลิกดวงก็ทิ้งไว้ ซึ่งตำราเหล่านี้มีไว้หาเงินเพื่อเข้าวัด ซึ่งต่างจากภาพเสนอพระสงฆ์ชาวล้านนาที่จะใช้ความรู้เพื่อการสงเคราะห์ชุมชน และการหาเงินเข้าวัดนั้นเป็นลักษณะของ “พุทธพาณิชย์” ที่มุ่งด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ ดังข้อความที่ว่า

“ปู่จารย์หัวล้านครึ่งเมืองรำพันว่าสิ้นท่านแล้ว การวัดพระศาสนาเห็นทีจะท่างร้าง จะหาใครเก่งสร้าง เก่งหาเงินอย่างท่านได้ เล็งไปข้างหน้ากูปเห็นมีใครแล้ว พระหนุ่มไฉนปู่จารย์ว่าดังนั้นก็ร้อนหู จึงว่าเอาเถอะปู่จารย์เอ๋ย เราเป็นพระหนุ่มวัยรุ่นก็จริงอยู่ อันว่าการสีกหาลาเพศไปมีเมียเร่บัดคิดแล้ว โบสถีใหม่หลวงพ่อกี้คิดไว้เราจะสานต่อ (....) พระหนุ่มว่าอย่าดูถูกเรานะปู่จารย์ ตำรามหาเสน่ห์หลวงพ่อกี้ทิ้งไว้

เสกไขดักเงินทองก็ทิ้งไว้ ลดเคราะห์สืบชะตา ปล้นดาวพลิกดวงก็ทิ้งไว้
เราจะเรียนให้ถ่องทุกอย่างทุกอัน จะเอาเงินเข้าวัดอย่างหลง”
(มรณกรรมของหลวงพ่อ, 2545:15)

2.2 ภาพเสนอพระสงฆ์ที่ใส่ใจภาพลักษณ์

ภาพเสนอพระสงฆ์ที่ใส่ใจภาพลักษณ์พบในเรื่อง ฟาร้องกับฟาล้น โดยที่พระ
ครูชาวิวัฒนาภรณ์ เป็นผู้มีภาพลักษณ์ที่งดงาม แต่เมื่อต้องมีการแข่งขันก็ใช้ให้ลูก
ศิษย์ของตนวางแผนเพื่อทำลายฝ่ายตรงข้าม ซึ่งขัดแย้งกับภาพลักษณ์ที่สะท้อนผ่าน
ตัวบท ดังข้อความที่ว่า

“ท่านพระครูชาวิวัฒนาภรณ์ไม่ชอบให้ใครเรียกท่านเป็นท่าน
พระครูนัก ใคร ๆ เลยเรียกท่านว่าหลวงลุงติดปากติดคอ ผ้าสีกรัก
สะพักส้ารวมเป็นนิจ แม้ยามที่ใช้ก็เป็นสีกรัก พัดยศอย่างเดียวไม่เป็น
สีกรัก”

(ฟาร้องกับฟาล้น, 2545: 35)

2.3 ภาพเสนอพระสงฆ์ที่สยบยอมต่อทุนนิยมและบริโภคนิยม

ภาพเสนอของพระสงฆ์จากส่วนกลางมักจะเป็นพระสงฆ์ที่มีความสามารถด้าน
การแสวงหาปัจจัยเพื่อนำมาพัฒนาวัด ซึ่งเป็นแนวคิดที่แพร่กระจายทั่วภาคเหนือใน
ปัจจุบันคือ การใช้ทุนจากส่วนกลางเพื่อพัฒนาวัดในชนบทซึ่งสะท้อนแนวคิดในการ
พัฒนา โดยอาศัยทุนนิยมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาวัด และชุมชน

“หลวงพ่อมั่นขึ้นมากหลาย เลื่องชื่อลือชาไปหลายจังหวัด
ดังไปถึงเมืองกอกกรุงเทพโพน งานศพท่านจะมีคนมามัดฟ้ามัวดิน
ท่านเป็นตนบุญพิเศษ คิดอ่านหาเงินทองเข้าวัดจนได้กุฏิหลังใหม่
เสียตายแต่มาด่วนตาย วิหารใหม่เลยเป็นหม้าย หอธรรมใหม่เลยเป็น
หมัน เพราะหลวงพ่อแท้ๆ บ้านเราถึงมีทางใหญ่กว้าง สร้างทางแล้วก็
ไปชักไฟฟ้าเข้ามา ชักเถ้าแก่มาลงทุนปลูกแต่ง หากบ่มีหลวงพ่อบ้าน
เราก็คือเป็นทางเก่าควายเดิน ไฟฟ้าอีกสิบอาจะยังบ่มา หลวงพ่อมิบุญคุณ
แก่บ้านทุ่งเราแท้” (มรณกรรมของหลวงพ่อ, 2545:17)

นอกจากนี้พระสงฆ์จากส่วนกลางยังถูกเสนอภาพให้เป็นตัวแทน หรือเป็น
กระบอกเสียงให้แก่ายทุนที่เป็นผู้อุปถัมภ์หลักของวัด

“ต่อไปมึงพ่นยาให้หนัก เรังปุ๋ยให้มาก หัวเชื่อน้ำหวานอัดเข้าไป สองเท่าทำได้ตั้งนี้ก็คร้านจะหวานน้ำเหมือนกินน้ำตาล อีกคนขานต่อว่าเออ เออ แม่นแล้ว ต้องทำตั้งนี้เท่านั้น แดงจึงจะหวาน หลวงพ่อเคยบอกกู ท่านบอกว่า เป็นหัวเชื้อรุ่นใหม่ กูทดลองหมดแล้ว ได้ผลดีแท้ แดงสูก่แก่งงามใหญ่เท่ากระบุง” (มรณกรรมของหลวงพ่อ, 2545: 19)

นอกจากนี้ยังพบภาพเสนอของพระสงฆ์ที่เป็นผู้นิยม และผู้นำด้านวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ หรือโทรทัศน์ ในยุคที่สิ่งของเหล่านั้นยังมีราคาสูงชาวบ้านทั่วไปไม่อาจเข้าถึงได้ ลักษณะดังกล่าวจะสะท้อนผ่านพระสงฆ์ที่เป็น “พระครู” ซึ่งเป็นสมศักดิ์จากส่วนกลาง

“ไอนิดเรียกเร่งไ้อ้เอกอยู่ยิก ๆ ให้ไปดูทีวีที่กุฏิท่านพระครู ไปเข้ากุฏิเต็มก็ดูไม่ถนัด”

“ทำไมวะไอนิด ไ้อ้เอก ทีวีเสียหรอวะ?”

“ไม่ใช่พ่อ ท่านพระครูมีธุระรีบไปไหนไม่รู้ มีทอระลับบ้างจิง ๆ”

(เมืองเชษมศรี, 2545:14 - 16)

และอีกตอนหนึ่งที่ว่า

“ท่านพระครูใจดีไม่ค่อยดุแต่เด็ก ๆ ท่านอยู่คนเดียวในกุฏิสีฟ้า กุฏิท่านเวลากลางคืนจึงมักเต็มไปด้วยเด็ก ๆ แต่เวลากลางวันท่านไม่ชอบให้เด็ก ๆ ไปป่วนเบี่ยนแถวกุฏิ ท่านมักมีแขกขับรถเก่งขับมอเตอร์ไซด์มาหาเกือบทุกวัน(....) ท่านพระครูนั่งจมน้ำพุาดูหนังอยู่กับหมาตัวหนึ่ง เป็นหนังวิดีโอ ไ้อ้เตียงแหมะกันที่กรอบประตู กันไม่ทันเต็มพื้นก็สะดุ้งเพราะไ้อ้หมาชนปุยมันเท่า” (ไ้อ้เตียง, 2545: 23 - 24)

สรุปผลการศึกษา

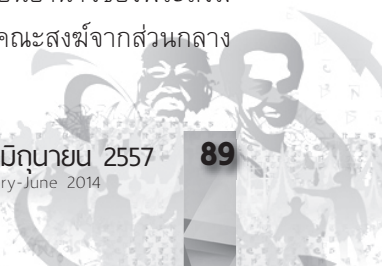
การศึกษาครั้งนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยเรื่องภาพเสนอของพระสงฆ์ที่ปรากฏในงานเขียนของมาลา คำจันทร์ เพื่อทำความเข้าใจถึงภาพเสนอของพระสงฆ์ที่ปรากฏในเรื่องสั้น อันเกิดจากการประกอบสร้างผ่านตัวบทงานเขียนของมาลา คำจันทร์ เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในวงการนักเขียนภาคเหนือ นักเขียนชาวล้านนา

ท่านแรกที่กำลังวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ผ่านเรื่องสั้น แม้จะมีวรรณกรรมล้านนาในยุคจารีตที่เสนอภาพพระสงฆ์ลักษณะของปฤชนที่ยังไม่พ้นจากการครอบงำของกิเลส ต่อมาพบงานเขียนของ อ.ไชยวรศิลป์ ที่เสนอภาพของพระสงฆ์แต่เป็นลักษณะของการกล่าวชื่นชม อีกทั้งได้ใช้พระสงฆ์ที่มีบทบาทในสังคมอย่างแท้จริงในการดำเนินเรื่อง

ภาพเสนอของเสนอของพระสงฆ์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ นั้นแบ่งได้เป็น 2 ประการคือ 1) ภาพเสนอพระสงฆ์ล้านนา พบว่า ภาพเสนอพระสงฆ์ล้านนา จำแนกได้ 5 ลักษณะ คือ ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่เป็นปฤชน ภาพเสนอพระสงฆ์ตามแนวคิด ต้น ชำม คง ภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะของผู้นำชุมชน ภาพเสนอของพระสงฆ์ที่สมณะสำรวม และภาพเสนอพระสงฆ์ในฐานะผู้มีความรู้แบบจารีต 2) ภาพเสนอพระสงฆ์จากส่วนกลางนั้น จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ภาพเสนอพระสงฆ์ที่นิยมไสยศาสตร์ ภาพเสนอพระสงฆ์ที่ใส่ใจในภาพลักษณ์ และภาพเสนอพระสงฆ์ที่สยบยอมต่อทุนนิยมและบริโภคนิยม

ตั้งแต่พุทธศักราช 2530 เป็นต้นมาได้มีข่าวด้านลบที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ปรากฏผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นข่าวเจ้าคุณอุดม ถูกจับในคดีเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ข่าวพระครูสมุทรสุศักดิ์ ปลอมแปลงตราตั้งพระอุปัชฌาย์ หรือแม้แต่ข่าวพระใบฎีกาณิกร ธรรมวาทีที่มีข่าวกับสีกา หลังจากนั้นจึงมีข่าวยันตระ และภาวนา พุทธโธ (นิโบล นาคพลังกุล, 2546: 1) เนื่องจากเกิดเรื่องอื้อฉาวสะเทือนขวัญพุทธศาสนิกชนอย่างต่อเนื่อง อาจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่องานเขียนของมาลา คำจันทร์ ให้เสนอภาพ และความคาดหวังต่อพระสงฆ์ซึ่งเคยมีในอดีต ภาพเสนอที่ประกอบสร้างขึ้นนั้นเป็นปรากฏการณ์โหยหาอดีตผ่านตัวบท

นอกจากนี้การเสนอภาพพระสงฆ์ที่แบ่งขั้วระหว่างพระสงฆ์ล้านนา และพระสงฆ์จากส่วนกลาง เป็นการแสดงถึงวาทกรรมอำนาจอันเหลื่อมล้ำ ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น เนื่องจากการเสนอภาพด้านดีให้กับพระสงฆ์ล้านนา พร้อมกับการเสนอภาพด้านลบให้แก่พระสงฆ์จากส่วนกลาง คือการสร้างความเป็นอื่นให้กับส่วนกลางผ่านตัวบท ซึ่งต่างจากเหตุการณ์จริง ที่พระสงฆ์ล้านนามักได้รับการดูถูก อาทิ กรณีของครูบาศรีวิชัย ซึ่งมาลา คำจันทร์ มักนำมากล่าวถึงในเรื่องสั้น ปรากฏการณ์ครูบาศรีวิชัยคือความพยายามในการลดทอนอำนาจจากส่วนกลาง โดยลดอำนาจของ “เจ้าผู้ครองนคร” ด้วยระบบราชการจากส่วนกลาง ในส่วนของศาสนจักรลดทอนอำนาจของพระสงฆ์ในระบบจารีตที่แต่งตั้งโดยเจ้าผู้ครองนคร ด้วยการปกครองคณะสงฆ์จากส่วนกลาง

โดยใช้สมณศักดิ์ ซึ่งมาลา คำจันทร์ได้สร้างตัวละครพระสงฆ์จากส่วนกลางให้มีความตำแหน่ง “พระครู” หากตัวละครที่เป็นพระสงฆ์ล้านนาไม่ได้ถือสมณศักดิ์ ดังนั้นการประกอบสร้างการเสนอภาพพระสงฆ์ผ่านเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไข และเป็นการสร้างวาทกรรมอำนาจระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นอย่างแหลมคมและมีนัยยะสำคัญยิ่ง

บรรณานุกรม

- ชาตรี ลีศิริวิทย์. 2551. ภาพเสนอของผู้ชายในนิตยสารปลูกใจเลื้อยป่าช่วงปี พ.ศ. 2517 - พ.ศ. 2527 : กรณีศึกษา นิตยสารแมนและนิตยสารหนุ่มสาว. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิโลบล นาคพลังกุล. 2546. ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในเรื่องสั้นไทยระหว่าง พ.ศ. 2532-2543. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัฒนา กิตติอาษา. 2546. มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์ไทยหาอดีต ในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- มาลา คำจันทร์, นามแฝง. 2523. ทางที่ต้องเดิน. กรุงเทพฯ : คนวรรณกรรม.
- มาลา คำจันทร์, นามแฝง. 2529. ลมเหนือและป่าหนาว : รวมเรื่องสั้นหนึ่งรอบ ทศวรรษ. กรุงเทพฯ : คนวรรณกรรม.
- มาลา คำจันทร์, นามแฝง. 2535. ไฟพรางเทียน. กรุงเทพฯ : คนธรร.
- มาลา คำจันทร์, นามแฝง. 2544. นาคบาศ. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สรอณรงค์ สุขยิ่ง. 2547. การนำเสนอภาพพระสงฆ์ในภาพยนตร์ไทย. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. 2542. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สุนทร ค่ายอด. 2552. การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. 2544. โคลงอมร. เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาปัญหาเมืองเชียงใหม่.
- อ.ไชยวรศิลป์, นามแฝง. 2506. ไพรวิน. พระนคร : โรงพิมพ์ศิลปอักษร.
- อ.ไชยวรศิลป์, นามแฝง. 2515. คำควรเมือง. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.